

INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA O‘ZLASHGAN SO‘ZLARNING NAZARIY ASOSLARI

<https://zenodo.org/records/18622614>

Uzakova Nazira

Oriental university, Masters Student at the Department of Languages-2

Scientific advisor: PhD Tashpulatova Shirina Ziyoviddin qizi

Senior teacher of Languages-2 Department, Oriental university, Tashkent

shirinatoshpulatova@icloud.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada ingliz va o‘zbek tillarida o‘zlashgan so‘zlarning nazariy asoslari, ularning kelib chiqish sabablari, fonetik, morfologik hamda leksik-semantik moslashuv jarayonlari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Tillararo aloqalar natijasida yuzaga keladigan leksik almashinuv jarayoni til taraqqiyotining muhim omili sifatida yoritiladi. Shuningdek, o‘zlashgan so‘zlarning zamonaviy til tizimidagi o‘rni, ularning tarjima jarayonidagi ahamiyati va madaniyatlararo muloqotdagi roli keng qamrovda ochib beriladi. Tadqiqot natijalari ingliz va o‘zbek tillari o‘rtasidagi leksik munosabatlarni chuqurroq anglash hamda tarjima sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: *o‘zlashgan so‘zlar, leksik almashinuv, fonetik moslashuv, semantik moslashuv, til taraqqiyoti, globallashuv, tarjima, madaniyatlararo muloqot.*

Annotation. This article analyzes the theoretical foundations of borrowed words in the English and Uzbek languages, focusing on their origins, causes of borrowing, and processes of phonetic, morphological, and lexical-semantic adaptation. The study highlights lexical exchange resulting from intercultural and interlingual contacts as a significant factor in language development. Furthermore, the role of borrowed words in the modern linguistic system, their importance in translation processes, and their contribution to intercultural communication are comprehensively examined. The findings of the research contribute to a deeper understanding of lexical interactions between English and Uzbek and to improving translation quality.

Keywords: *borrowed words, lexical borrowing, phonetic adaptation, semantic adaptation, language development, globalization, translation, intercultural communication.*

Аннотация. В статье рассматриваются теоретические основы заимствованных слов в английском и узбекском языках, их происхождение, причины заимствования, а также процессы фонетической, морфологической и лексико-семантической адаптации. Лексический обмен, возникающий в результате межъязыковых и межкультурных контактов, представлен как важный фактор развития языка. Особое внимание уделяется роли заимствованных слов в современной языковой системе, их значению в переводческой деятельности и межкультурной коммуникации. Результаты исследования способствуют более глубокому пониманию лексических связей между английским и узбекским языками и повышению качества перевода.

Ключевые слова: *заимствованные слова, лексическое заимствование, фонетическая адаптация, семантическая адаптация, развитие языка, глобализация, перевод, межкультурная коммуникация.*

KIRISH. Til taraqqiyoti jarayonida tillar o'rtasidagi o'zaro aloqalar muhim va hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Insoniyat tarixining barcha bosqichlarida xalqlar o'rtasidagi iqtisodiy, siyosiy, madaniy hamda ilmiy munosabatlar tillarning o'zaro ta'sirini kuchaytirib kelgan. Bu munosabatlar natijasida tillar bir-biri bilan bevosita yoki bilvosita aloqaga kirishib, leksik birliklar almashinuvi sodir bo'lgan. Mazkur jarayon til tizimida yangi so'z va tushunchalarning paydo bo'lishiga olib kelib, lug'at tarkibining boyishida muhim omil sifatida namoyon bo'ladi. Ana shu tarixiy va ijtimoiy jarayonlar natijasida bir tildan ikkinchi tilga kirib kelgan leksik birliklar o'zlashgan so'zlar deb ataladi. O'zlashgan so'zlar yangi realiyalarni, terminologik tushunchalarni hamda ilgari mavjud bo'lmagan hodisalarni nomlashda tilning kommunikativ imkoniyatlarini kengaytiradi.

Xorijiy til birliklarining qabul qilinishi tasodifiy hodisa emas, balki jamiyat taraqqiyoti, ijtimoiy ehtiyojlar va madaniy aloqalar bilan uzviy bog'liq murakkab jarayondir. Til ijtimoiy hodisa sifatida jamiyatda yuz berayotgan o'zgarishlarga mos ravishda rivojlanadi va bu holat til tizimida yangi birliklarning paydo bo'lishiga olib keladi. Ayniqsa, globallashtirish sharoitida ingliz tilining xalqaro muloqot tili sifatidagi mavqei tobora kuchayib borayotgani sababli ushbu tildan o'zbek tiliga ko'plab so'zlar faol ravishda kirib kelmoqda. Bu holat ilm-fan, texnologiya, iqtisodiyot va axborot-kommunikatsiya sohalarida ayniqsa yaqqol ko'zga tashlanadi. Natijada o'zlashgan so'zlar zamonaviy til taraqqiyotining ajralmas tarkibiy qismi sifatida muhim ahamiyat kasb etmoqda [1].

Tilshunoslikda o'zlashgan so'zlar masalasi leksikologiya, qiyosiy tilshunoslik hamda tarjimashunoslikning muhim tadqiqot obyektlaridan biri hisoblanadi. O'zlashgan so'zlar deganda boshqa tillardan qabul qilingan va qabul qiluvchi tilning fonetik, morfologik hamda leksik-semantik tizimiga muayyan darajada moslashgan leksik birliklar tushuniladi. Dastlab bunday so'zlar begona unsur sifatida qabul qilinishi mumkin bo'lsa-da, vaqt o'tishi bilan ular tilning ichki qonuniyatlariga bo'ysunib, fonetik jihatdan talaffuzga, morfologik jihatdan so'z yasalishi va grammatik shakllarga, semantik jihatdan esa ma'no tizimiga moslashadi. Natijada ular qabul qiluvchi tilning ajralmas qismiga aylanib, ko'pincha o'zlashganligi sezilmaydigan darajaga yetadi.

Tilshunoslarning fikricha, o'zlashgan so'zlar tilning ichki imkoniyatlari bilan uyg'unlashgan holda rivojlanadi va milliy til me'yorlariga moslashadi. Aynan shu moslashuv jarayoni ularning tilda barqaror qo'llanishini ta'minlaydi. O'zlashgan so'zlar talaffuz, yozuv va ma'no jihatidan qabul qiluvchi til tizimiga singib ketar ekan, ular tilning tabiiy rivojlanish mahsuli sifatida qaraladi. Shu bois o'zlashgan so'zlar til tizimiga tashqi kuch bilan sun'iy kiritilgan birliklar emas, balki tarixiy va ijtimoiy ehtiyojlar natijasida shakllangan hodisa sifatida baholanadi.

O'zlashgan so'zlarni ilmiy jihatdan o'rganish XIX asr oxiri va XX asr boshlarida tarixiy-qiyosiy metodning rivojlanishi bilan bog'liq holda yanada faollashdi. Ushbu davrdan boshlab tilshunoslikda o'zlashgan so'zlarning kelib chiqishi, ularning qabul qiluvchi tilga kirib kelish

sabablari, moslashuv bosqichlari hamda til tizimidagi oʻrni tizimli ravishda tahlil qilina boshlandi. Zamonaviy tilshunoslikda esa oʻzlashgan soʻzlar nafaqat leksik hodisa sifatida, balki madaniyatlararo va tillararo aloqalarning muhim koʻrsatkichi sifatida ham talqin etilmoqda.

Jahon tilshunosligida oʻzlashgan soʻzlar masalasi bir qator olimlar tomonidan ilmiy asosda chuqur yoritilgan. Xususan, E. Haugen oʻzlashgan soʻzlarni til tizimining tashqi taʼsirlar hisobiga boyishi jarayoni sifatida baholab, ularni fonetik va semantik moslashuv nuqtayi nazaridan tahlil qilgan [2]. Unga koʻra, oʻzlashgan soʻzlar til tizimida faqatgina tashqi unsurlar emas, balki ichki qonuniyatlar asosida shakllanuvchi birliklardir. G. Paul esa har bir til oʻz tarixiy rivoji davomida boshqa tillar bilan aloqaga kirishishini tabiiy va muqarrar hodisa sifatida izohlaydi [3] hamda oʻzlashgan soʻzlarni til tarixini oʻrganishda muhim manba deb hisoblaydi.

A. Meillet oʻz tadqiqotlarida oʻzlashgan soʻzlarni til va madaniyat oʻrtasidagi uzviy aloqaning natijasi sifatida baholab, ular orqali jamiyat taraqqiyotining turli bosqichlarini aniqlash mumkinligini taʼkidlaydi [4]. Uning fikricha, oʻzlashgan soʻzlar jamiyat hayotidagi ijtimoiy va madaniy oʻzgarishlarni aks ettiruvchi muhim lingvistik dalillardir. L. Bloomfield esa oʻzlashgan soʻzlarni til tizimining ajralmas qismi sifatida talqin qilib, ularning qabul qiluvchi tildagi fonetik va grammatik moslashuv jarayoniga alohida eʼtibor qaratgan [5].

Semantik yondashuv nuqtayi nazaridan J. Lyons oʻzlashgan soʻzlarning yangi maʼno nozikliklarini shakllantirishdagi rolini taʼkidlab, ularning tarjima jarayonida toʻgʻri talqin qilinishi muhimligini qayd etadi [6]. Bu holat, ayniqsa, ilmiy va texnik terminologiya hamda madaniy realiyalar tarjimasida dolzarb ahamiyat kasb etadi, chunki oʻzlashgan soʻzlar koʻpincha asl tilidagi maʼnosidan qisman farqlangan holda qoʻllaniladi.

Oʻzbek tilshunosligida ham oʻzlashgan soʻzlar masalasi keng va tizimli tarzda tadqiq qilingan. H. Jamolxonov oʻzlashgan soʻzlarni oʻzbek tilining lugʻat boyligini kengaytiruvchi muhim manba sifatida baholab, ularning milliy til meʼyorlariga moslashuv jarayonini alohida taʼkidlaydi [7]. Shuningdek, B. Yoʻldoshev va S. Usmonov tadqiqotlarida oʻzlashgan soʻzlarning fonetik va morfologik moslashuvi ilmiy jihatdan asoslab berilgan [8].

Ingliz va oʻzbek tillari misolida oʻzlashgan soʻzlarni oʻrganish alohida ilmiy ahamiyatga ega. Ingliz tilining global miqyosda yetakchi mavqega ega boʻlishi uning leksik birliklarining oʻzbek tiliga faol kirib kelishiga sabab boʻlmoqda. Shu bilan birga, oʻzbek tiliga xos milliy va madaniy tushunchalar ingliz tiliga tarjima jarayonida oʻzlashgan birliklar sifatida namoyon boʻlmoqda. Bu holat oʻzlashgan soʻzlarning ikki yoʻnalishda rivojlanayotganini koʻrsatadi.

Shu sababli oʻzlashgan soʻzlar tushunchasini nazariy jihatdan chuqur oʻrganish, ularning fonetik, morfologik va leksik-semantik xususiyatlarini kompleks tahlil qilish hamda tarjima jarayonidagi oʻziga xos jihatlarini aniqlash ingliz va oʻzbek tillari oʻrtasidagi tarjima jarayonlarini ilmiy asosda takomillashtirishga xizmat qiladi.

XULOSA. Xulosa qilib aytganda, tilshunoslikda oʻzlashgan soʻzlar masalasi til taraqqiyotining tabiiy va uzluksiz jarayonini aks ettiruvchi muhim lingvistik hodisalardan biri hisoblanadi. Tillar oʻrtasidagi tarixiy, ijtimoiy, siyosiy va madaniy aloqalar natijasida yuzaga kelgan oʻzlashgan soʻzlar tilning lugʻat boyligini kengaytirish, yangi tushunchalar va realiyalarni nomlash hamda kommunikativ ehtiyojlarni qondirishda muhim rol oʻynaydi. Ular til tizimiga

tashqi ta'sir natijasida kirib kelgan bo'lsa-da, fonetik, morfologik va leksik-semantik moslashuv jarayonlari orqali qabul qiluvchi tilning ajralmas qismiga aylanadi.

Jahon va o'zbek tilshunosligida olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'zlashgan so'zlar tasodifiy yoki sun'iy hodisa emas, balki tilning ichki imkoniyatlari va jamiyat taraqqiyoti bilan chambarchas bog'liq bo'lgan qonuniy jarayondir. E. Haugen, G. Paul, A. Meillet, L. Bloomfield va J. Lyons kabi olimlarning qarashlari o'zlashgan so'zlarni tarixiy, strukturaviy va semantik jihatdan chuqur tahlil qilish imkonini beradi. O'zbek tilshunosligida ham bu masala izchil o'rganilib, o'zlashgan so'zlarning milliy til me'yorlariga moslashuvi ilmiy asosda yoritilgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. – Москва: URSS, 2007.
2. Haugen E. The Analysis of Linguistic Borrowing. – Language, 1950.
3. Paul H. Principles of the History of Language. – London, 1920.
4. Meillet A. Introduction à l'étude comparative des langues indo-européennes. – Paris, 1925.
5. Bloomfield L. Language. – New York, 1933.
6. Lyons J. Semantics. – Cambridge: Cambridge University Press, 1977.
7. Jamolxonov H. Hozirgi o'zbek adabiy tili. – Toshkent, 2005.
8. Yo'ldoshev B., Usmonov S. O'zbek tili leksikologiyasi. – Toshkent, 2010.